O‘zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta’limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA’LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 4-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: *Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov*
Mas'ul muharrir: *Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov*
Mas'ul muharrir o'rinbosari: *Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedogogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev*

T A H R I R H A Y ' A T I

Aniq va tabiiy fanlar: *k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.*
Texnika fanlari: *t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.*
Ijtimoiy-gumanitar fanlar: *s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d, prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.*
Pedagogika fanlari: *p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.*
Filologiya fanlari: *fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD.,dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.*

Texnik muharrir: R.Tursunov
Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.
Pochta indeksi: 160136, ***Faks:*** (0369) 227-27-21,
Email: Info@namspi.uz
Nashr sanasi: 30.08.2026

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi ***Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi*** *asosida chop etiladi. Jurnal* ***Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha*** *falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.*

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

NAMANGAN DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI 2026

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI FANINI O'QITISHDA TAFAKKURNI RIVOJLANTIRUVCHI INTERFAOL METODLAR VA O'YIN TEXNOLOGIYALARINING ILMIY-METODIK ASOSLARI

Ziyomiddinova Nilufar Avazbekovna
Namangan davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchi
nilufarziyomiddinova83@gmail.com
ORCID :0009-0007-9086-8602

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlar va o'yin texnologiyalarining ilmiy-metodik asoslari tahlil qilingan. Interfaol ta'limning o'quvchi faolligini oshirish, mustaqil fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, muammoli vaziyatlarni hal etish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini shakllantirishdagi imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, ona tili va o'qish savodxonligi mashg'ulotlarida qo'llash mumkin bo'lgan tafakkur rivojlantiruvchi metodlar va didaktik o'yinlarning mazmuni, ularni tashkil etish bosqichlari hamda samaradorligini baholash mezonlari asoslangan. Tadqiqot natijasida interfaol metodlar va o'yin texnologiyalarini o'zaro uyg'unlashtirishga asoslangan metodik yondashuv taklif etilgan.*

Kalit so'zlar: *ona tili, o'qish savodxonligi, boshlang'ich ta'lim, tafakkur, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, didaktik o'yin, tanqidiy fikrlash, ijodiy tafakkur, muammoli ta'lim.*

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ И ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ, РАЗВИВАЮЩИХ НАВЫКИ МЫШЛЕНИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ РОДНОМУ ЯЗЫКУ И ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация. *В статье анализируются научно-методические основы интерактивных методов и игровых технологий, направленных на развитие мышления учащихся начальных классов в процессе преподавания родного языка и читательской грамотности. Рассматриваются возможности интерактивного обучения в формировании навыков самостоятельного мышления, анализа, сравнения, обобщения, решения проблемных ситуаций и творческого подхода. Обосновываются содержание развивающих мышление методов и дидактических игр, этапы их организации и критерии оценки эффективности. Предлагается методический подход, основанный на интеграции интерактивных методов и игровых технологий.*

Ключевые слова: *родной язык, читательская грамотность, начальное образование, мышление, интерактивные методы, игровые технологии, дидактическая игра, критическое мышление, творческое мышление, проблемное обучение.*

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF INTERACTIVE METHODS AND GAME TECHNOLOGIES THAT DEVELOP THINKING SKILLS IN THE TEACHING OF MOTHER TONGUE AND READING LITERACY

Abstract. *This article examines the scientific and methodological foundations of interactive methods and game-based learning technologies aimed at developing primary school pupils' thinking skills in mother tongue and reading literacy lessons. It explores how interactive learning can foster independent thinking, analysis, comparison, generalization, problem-solving, and creative approaches. The article also substantiates the content of thinking-oriented teaching methods and didactic games, their implementation stages, and criteria for evaluating their effectiveness. A methodological approach based on integrating interactive methods and game-based learning technologies is proposed.*

Keywords: *mother tongue, reading literacy, primary education, thinking, interactive methods, game-based learning, didactic games, critical thinking, creative thinking, problem-based learning.*

KIRISH

Zamonaviy boshlang‘ich ta’limning ustuvor vazifalaridan biri o‘quvchilarga bilimlarni tayyor shaklda yetkazish bilan cheklanib qolmasdan, ularda mustaqil fikrlash, axborotni anglash, tahlil qilish, muammoli vaziyatlarga yechim topish va o‘z qarashlarini asoslash kompetensiyalarini shakllantirishdan iborat. Ayniqsa, ona tili va o‘qish savodxonligi fanlari o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishi bilan bir qatorda, ularning intellektual va bilish faoliyatini takomillashtirishda ham muhim o‘rin tutadi. Ona tili darslarida so‘z, gap va matn ustida ishlash jarayoni o‘quvchilardan lingvistik hodisalarni farqlash, taqqoslash, tasniflash, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash hamda xulosalar chiqarishni talab qiladi. O‘qish savodxonligi mashg‘ulotlarida esa matn mazmunini anglash, asosiy va ikkinchi darajali axborotni ajratish, qahramonlar xatti-harakatini baholash, muallif pozitsiyasini tushunish va matnga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish tafakkur faoliyatining muhim ko‘rinishlari hisoblanadi. Mazkur vazifalarni samarali amalga oshirishda interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalari alohida didaktik ahamiyatga ega. Interfaol ta’lim o‘quvchini ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. O‘yin texnologiyalari esa bilish faoliyatini qiziqarli, maqsadli va muayyan qoidalarga asoslangan faoliyat shaklida tashkil etish imkonini beradi. Bunda o‘yin faqat

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

ko‘ngilochar mashg‘ulot emas, balki aniq ta’limiy maqsadga yo‘naltirilgan didaktik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. L.S. Vigotskiy ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi munosabatni bolaning yaqin rivojlanish zonasi bilan bog‘lagan. Ushbu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi mustaqil bajara olmaydigan vazifalarni pedagog yoki tengdoshlari ko‘magida bajarish orqali yangi bilish imkoniyatlarini egallaydi [1]. J. Brunerning kashfiyot orqali o‘rganish konsepsiyasi esa o‘quvchining tayyor xulosalarni qabul qilishi emas, balki bilimlarni izlanish, savol berish va munosabatlarni aniqlash orqali o‘zlashtirishiga urg‘u beradi [2]. Shu nuqtayi nazardan, ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida interfaol metodlar hamda o‘yin texnologiyalarini maqsadli qo‘llashning ilmiy-metodik asoslarini aniqlash dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi. **Tadqiqotning maqsadi** - ona tili va o‘qish savodxonligi fanini o‘qitishda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalarining didaktik imkoniyatlarini ilmiy-metodik jihatdan asoslash hamda ularni qo‘llash mexanizmini ishlab chiqish. Tadqiqotning asosiy vazifalari:

tafakkur rivojlanishi va interfaol ta’lim o‘rtasidagi pedagogik-psixologik bog‘liqlikni tahlil qilish;

ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida qo‘llanadigan interfaol metodlarning rivojlantiruvchi imkoniyatlarini aniqlash;

didaktik o‘yinlarning tafakkur operatsiyalarini shakllantirishdagi o‘rnini ochib berish;

interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalarini uyg‘unlashtirishga asoslangan metodik yondashuvni taklif etish;

o‘quvchilarning tafakkur rivojlanishini baholash mezonlarini belgilash.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodologik xarakterga ega bo‘lib, unda pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish hamda didaktik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik

asosini faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy va rivojlantiruvchi ta’lim yondashuvlari tashkil etadi. Mazkur yondashuvlar o‘quvchini bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki o‘z bilish faoliyatini mustaqil tashkil etuvchi subyekt sifatida qarash imkonini beradi. Interfaol ta’limning nazariy asoslarini tahlil qilishda quyidagi ilmiy qarashlar muhim ahamiyat kasb etadi:

Ijtimoiy-konstruktivistik yondashuv. Bilimlarning o‘zlashtirilishi muloqot, hamkorlik va o‘zaro faoliyat jarayonida amalga oshadi. O‘quvchi o‘z fikrini boshqalarning qarashlari bilan taqqoslash orqali bilimlarini aniqlashtiradi [1]. Kashfiyot orqali o‘rganish**.** O‘quvchining savol berishi, izlanishi, faraz ilgari surishi va mustaqil xulosa chiqarishi bilish faoliyatining muhim sharti hisoblanadi [2]. Hamkorlikda o‘qitish**.** Kichik guruhlarda muammoni muhokama qilish, fikr almashish va umumiy qarorga kelish o‘quvchilarning kommunikativ hamda tafakkur ko‘nikmalarini rivojlantiradi [3]. Metakognitiv yondashuv**.** O‘quvchining o‘z fikrlash jarayonini kuzatishi, qo‘llagan usulini baholashi va xatolarini anglab tuzatishi ta’lim samaradorligini oshiradi [4]. Tadqiqot doirasida tafakkur rivojlanishi quyidagi asosiy operatsiyalar orqali tavsiflandi:

Tafakkur operatsiyasi	**Ona tili va o‘qish savodxonligi darsidagi namoyon bo‘lishi**
Tahlil	So‘z, gap yoki matn tarkibiy qismlarini ajratish
Sintez	Alohida so‘z va fikrlardan yaxlit mazmun hosil qilish
Taqqoslash	Qahramonlar, voqealar, so‘zlar yoki matnlarni qiyoslash
Umumlashtirish	Umumiy belgilar asosida xulosa chiqarish
Tasniflash	So‘z va tushunchalarni muayyan guruhlarga ajratish
Sabab-oqibatni aniqlash	Voqealarning yuzaga kelish sababi va natijasini tushuntirish
Ijodiy fikrlash	Matnni davom ettirish, yangi sarlavha yoki muqobil yechim taklif qilish
Refleksiya	O‘z fikrini baholash va xulosasini asoslash

Mazkur operatsiyalar bir-biridan ajralgan holda emas, balki o‘zaro bog‘liq holda rivojlanadi. Masalan, matn qahramonlarining xatti-harakatlarini taqqoslash jarayonida o‘quvchi avval ma’lumotlarni tahlil qiladi, so‘ng umumiy va farqli jihatlarni aniqlaydi, yakunda esa mustaqil xulosa chiqaradi.

NATIJALAR

Nazariy tahlil natijasida ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlarni uchta asosiy guruhga ajratish mumkinligi aniqlandi.

Tahliliy va mantiqiy tafakkurni rivojlantiruvchi metodlar Ushbu metodlar o‘quvchilarning axborotni qismlarga ajratish, o‘zaro munosabatlarni aniqlash, taqqoslash va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi.

“Klaster” metodi. Muayyan so‘z yoki tushuncha markazga joylashtirilib, unga aloqador tushunchalar tarmoqlar shaklida ifodalanadi. Masalan, “Tabiat” tushunchasi asosida o‘quvchilar daraxt, suv, hayvonot, o‘simlik, ob-havo kabi tushunchalarni guruhlaydi. Bu jarayonda ular tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash va bilimlarni tizimlashtirishga o‘rganadi.

“Venn diagrammasi” metodi. Ikki qahramon, ikki matn yoki ikki hodisaning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Masalan, ertakdagi ikki qahramonning xatti-harakatlari taqqoslanadi. O‘quvchi ularning umumiy xususiyatlari va o‘ziga xos jihatlarini dalillar bilan izohlaydi.

“Sabab va oqibat” metodi. Matndagi voqealar o‘rtasidagi sababiy bog‘lanishlarni aniqlashga yo‘naltiriladi. O‘qituvchi “Nima uchun bunday hodisa yuz berdi?”, “Agar qahramon boshqacha yo‘l tutganida, natija qanday bo‘lar edi?” kabi savollar beradi.

Tanqidiy va muammoli fikrlashni rivojlantiruvchi metodlar

Bu guruhdagi metodlar o‘quvchining axborotni shunchaki qabul qilishiga emas, balki uni tekshirish, savol ostiga olish, dalillar asosida baholash va muqobil qarashlarni ko‘rib chiqishiga yordam beradi.

“Muammoli savol” metodi. Matn mazmunidan kelib chiqib, bir nechta javobga ega bo‘lishi mumkin bo‘lgan savollar qo‘yiladi. Masalan: “Ertak qahramoni muammoni boshqa yo‘l bilan hal qilishi mumkinmidi?” O‘quvchilar o‘z fikrlarini matndan olingan dalillar bilan asoslaydi.

“Savol muallifi” metodi. O‘quvchilar matnni o‘qib bo‘lgach, faqat savollarga javob bermaydilar, balki o‘zlari ham mazmunli savollar tuzadilar. Savollarni tuzish jarayoni matn mazmunini chuqur anglash, muhim jihatlarni ajratish va muammoli nuqtalarni aniqlashni talab qiladi.

“Qahramon o‘rnida bo‘lsam...” metodi. O‘quvchilar matn qahramonining vaziyatini tasavvur qilib, uning o‘rnida qanday qaror qabul qilishlarini izohlaydilar. Ushbu metod tafakkur bilan bir qatorda, empatiya, axloqiy baholash va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Tafakkurni rivojlantiruvchi didaktik o‘yin texnologiyalari

O‘yin texnologiyalari o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va bilish ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etilganda ta’limiy maqsadlarga erishishning samarali vositasiga aylanadi. Didaktik o‘yinning asosiy xususiyati unda o‘yin qoidalari bilan birga aniq o‘quv vazifasining mavjudligidir. Quyida ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida qo‘llash mumkin bo‘lgan o‘yinlar tizimi taklif etiladi.

Didaktik o‘yin nomi	**O‘yin mazmuni**	**Rivojlantiriladigan tafakkur ko‘nikmasi**
Ortiqchasini top	Berilgan so‘zlar orasidan mazmunan mos kelmaydiganini aniqlash	Tahlil, tasniflash, umumlashtirish
Mantiqiy zanjir	So‘z yoki voqealarni mantiqiy izchillikda joylashtirish	Mantiqiy fikrlash, ketma-ketlik
So‘zlar oilasi	Bir o‘zakdan yasalgan so‘zlarni topish va guruhlash	Tahlil, taqqoslash

Sirli so‘z	Belgilar yoki izohlar asosida yashirilgan so‘zni aniqlash	Mantiqiy xulosa, faraz ilgari surish
Matn detektivi	Matndan yashirin ma’no, xato yoki nomuvofiqlikni aniqlash	Tanqidiy tahlil, dalillash
Hikoyani tikla	Aralashtirilgan gaplarni mazmuniy izchillikda joylashtirish	Sintez, mantiqiy ketma-ketlik
Bir nechta yechim top	Muammoli vaziyatga bir nechta yechim taklif qilish	Divergent va ijodiy tafakkur
Topqirlar bellashuvi	Guruhlar o‘rtasida matn va tilga oid topshiriqlar musobaqasi	Tezkor fikrlash, hamkorlik, dalillash

Mazkur o‘yinlarni qo‘llashda ularning murakkabligi o‘quvchilarning yoshi, sinfi, til bilimi va tayyorgarlik darajasiga moslashtirilishi lozim. Masalan, 1-sinfda rasmlar va sodda so‘zlar asosida tashkil etilgan “Ortiqchasini top” o‘yini samarali bo‘lsa, 3-4-sinflarda matn mazmuni, qahramonlar xatti-harakati va sabab-oqibat munosabatlariga asoslangan murakkabroq topshiriqlardan foydalanish mumkin. **Interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalarini uyg‘unlashtirish modeli**: Tadqiqot doirasida interfaol metodlar va didaktik o‘yinlarni alohida-alohida qo‘llash bilan cheklanmasdan, ularni yagona didaktik tizim sifatida tashkil etish taklif qilinadi. Ushbu yondashuv besh bosqichni qamrab oladi:

1-bosqich. Motivatsiya. O‘quvchilarda mavzuga qiziqish uyg‘otish uchun muammoli savol, rasm, qisqa matn yoki didaktik o‘yin vaziyati taqdim etiladi.

2-bosqich. Axborotni anglash. O‘quvchilar matnni o‘qiydi, so‘z va tushunchalar mazmunini aniqlaydi, muhim axborotlarni ajratadi.

3-bosqich. Faol tahlil. Klaster, Venn diagrammasi, “Sabab va oqibat” yoki “Matn detektivi” kabi metodlar orqali ma’lumotlar tahlil qilinadi.

4-bosqich. Mustaqil va ijodiy yechim. O‘quvchilar o‘yinli topshiriqlar, muammoli vaziyatlar va ijodiy mashqlar asosida mustaqil fikr bildiradi hamda yechim taklif qiladi.

5-bosqich. Refleksiya va baholash. O‘quvchilar o‘z fikrlash jarayonini baholaydi, qanday xulosaga kelganini izohlaydi va o‘z faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlaydi. Ushbu modelning metodik mohiyati o‘quvchini tayyor javobni qabul qilishdan mustaqil izlanish, fikrni asoslash va xulosa chiqarishga olib borishdan iborat.

6. Metodik yondashuvning dars jarayonida qo‘llanishi

Masalan, 3-4-sinflarda o‘qish savodxonligi darsida “Do‘stlik va hamjihatlik” mavzusidagi matnni o‘rganish jarayonini quyidagicha tashkil etish mumkin:

Dars bosqichi	**Qo‘llaniladigan metod yoki o‘yin**	**O‘quvchining faoliyati**
Kirish	“Muammoli savol”	Do‘stlik tushunchasi yuzasidan fikr bildiradi
Matn bilan tanishish	Ifodali o‘qish va yo‘naltiruvchi savollar	Matn mazmunini anglaydi
Tahlil	“Venn diagrammasi”	Qahramonlarning xatti-harakatlarini taqqoslaydi
Mustahkamlash	“Matn detektivi”	Matndagi muhim dalillarni aniqlaydi
Ijodiy faoliyat	“Qahramon o‘rnida bo‘lsam...”	Muqobil qaror taklif qiladi
Yakun	“Savol muallifi” va refleksiya	Savol tuzadi, xulosa chiqaradi

Bu jarayonda o‘quvchining faolligi faqat topshiriqni bajarish tezligi bilan belgilanmaydi. Uning fikrini asoslay olishi, matndan dalil keltirishi, muqobil qarashlarni hisobga olishi va mustaqil xulosa chiqarishi asosiy ko‘rsatkichlar hisoblanadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari o‘zaro yaqin bo‘lsa-da, ularning vazifalari va qo‘llanish mexanizmlari bir xil emasligini ko‘rsatadi. Interfaol metodlar, avvalo, o‘quvchilarning o‘zaro muloqoti, fikr almashinuvi, muammoni birgalikda tahlil qilishi va qaror qabul qilishini tashkil etishga xizmat qiladi. O‘yin texnologiyalari esa ushbu faoliyatni aniq qoida, vazifa, maqsad va natijaga yo‘naltirilgan o‘yin shaklida tashkil etadi. Shu sababli ularni bir-birining o‘rnini bosuvchi vositalar sifatida emas, balki o‘zaro to‘ldiruvchi didaktik mexanizmlar sifatida baholash maqsadga muvofiq. Masalan, “Venn diagrammasi” metodida taqqoslash faoliyati amalga oshirilsa, “Matn detektivi” o‘yinida shu faoliyat muayyan topshiriq, vaqt va qoidalar asosida tashkil etilishi mumkin. A. Bandura tomonidan asoslangan ijtimoiy-kognitiv yondashuvda kuzatish, o‘zaro ta’sir va o‘ziga ishonchning o‘rganish jarayonidagi ahamiyati ta’kidlanadi [5]. Ushbu nazariy qarashlar kichik guruhlarda ishlash, tengdoshlar bilan fikr almashish va o‘zaro yordamga asoslangan topshiriqlarni tashkil etishning pedagogik ahamiyatini izohlashga yordam beradi. O‘qish savodxonligini rivojlantirishda matnni anglash strategiyalarining ahamiyati ham alohida e’tiborga loyiq. A. Palincsar va A. Brown tomonidan ishlab chiqilgan o‘zaro o‘qitish yondashuvida savol berish, aniqlashtirish, umumlashtirish va oldindan taxmin qilish strategiyalari o‘quvchilarning matnni tushunish faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi [6]. Ushbu strategiyalarni interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning matn ustida mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning o‘zi avtomatik ravishda tafakkur rivojlanishini ta’minlamaydi. Ularning samaradorligi bir qator pedagogik shartlarga bog‘liq:

o‘yin va topshiriqlarning aniq ta’limiy maqsadga yo‘naltirilganligi;

topshiriqlarning o‘quvchilar yoshiga va individual imkoniyatlariga mosligi;

o‘quvchidan tayyor javobni takrorlash emas, fikrlash va asoslashni talab qilishi;

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

barcha o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash;

o‘qituvchining yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini saqlab qolish;

natijalarni faqat to‘g‘ri javob bilan emas, fikrlash jarayoni bilan ham baholash.

Ayniqsa, musobaqa shaklidagi o‘yinlarda tezkorlikni yagona baholash mezoniga aylantirish to‘g‘ri emas. Chunki ayrim o‘quvchilar javobni tez topishi, boshqalari esa chuqur tahlil qilib, asoslangan xulosa chiqarishi mumkin. Shu bois baholashda aniqlik, mantiqiy izchillik, dalillash va ijodiy yondashuv kabi mezonlar ham hisobga olinishi zarur.

Tafakkur rivojlanishini baholash mezonlari

O‘quvchilarning interfaol mashg‘ulotlar va o‘yinlar jarayonidagi faoliyatini quyidagi mezonlar asosida kuzatish mumkin:

Mezon	**Yuqori daraja**	**O‘rta daraja**	**Boshlang‘ich daraja**
Tahlil qilish	Axborotni mustaqil qismlarga ajratadi va munosabatlarni aniqlaydi	Yo‘naltiruvchi savollar yordamida tahlil qiladi	Tahlilda sezilarli yordamga ehtiyoj sezadi
Mantiqiy xulosa	Mustaqil va izchil xulosa chiqaradi	Qisman asoslangan xulosa beradi	Xulosa chiqarishda qiynaladi
Dalillash	Fikrini matndan aniq dalillar bilan asoslaydi	Fikrini ayrim dalillar bilan izohlaydi	Fikrini dalillar bilan asoslashda qiynaladi
Ijodiy yondashuv	Bir nechta muqobil yechim taklif qiladi	Bitta mustaqil yechim taklif qiladi	Yechim topishda ko‘makka muhtoj
Refleksiya	O‘z faoliyatini baholaydi va xatolarini anglaydi	O‘qituvchi ko‘magida o‘z faoliyatini baholaydi	O‘z faoliyatini baholashda qiynaladi

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

Ushbu mezonlar o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish uchun metodik vosita sifatida taklif etiladi. Ular tajriba-sinov natijalari yoki standartlashtirilgan diagnostika vositasi sifatida talqin qilinmasligi kerak.

XULOSA

Ona tili va o‘qish savodxonligi fanini o‘qitishda interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalaridan foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tafakkurini rivojlantirish uchun muhim didaktik imkoniyatlarga ega. Mazkur vositalar o‘quvchilarning til hodisalari va matn mazmunini anglash, axborotni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, muammoli vaziyatlarni hal etish va mustaqil xulosa chiqarish faoliyatini tashkil etishga xizmat qiladi.

Tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi: Interfaol metodlar o‘quvchilarning bilish faoliyatini hamkorlik, muloqot va mustaqil fikrlash asosida tashkil etish imkonini beradi. Ularning samaradorligi o‘quvchining faol ishtiroki va fikrini asoslashiga bog‘liq. Didaktik o‘yinlar til va matn bilan ishlash jarayonini maqsadli, qiziqarli va muammoli faoliyatga aylantiradi. Bunda o‘yin qoidalari ta’limiy vazifaga bo‘ysundirilishi lozim. “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Sabab va oqibat”, “Savol muallifi” kabi interfaol metodlar hamda “Ortiqchasini top”, “Mantiqiy zanjir”, “Matn detektivi”, “Hikoyani tikla” kabi didaktik o‘yinlar turli tafakkur operatsiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilishi mumkin. Interfaol metodlar va o‘yin texnologiyalarini uyg‘unlashtirishda motivatsiya, anglash, tahlil, mustaqil yechim va refleksiya bosqichlariga asoslangan metodik modeldan foydalanish maqsadga muvofiq. Tafakkur rivojlanishini baholashda to‘g‘ri javob bilan bir qatorda, o‘quvchining fikrni asoslash, dalil keltirish, muqobil yechim taklif qilish va o‘z faoliyatini baholash qobiliyatiga ham e’tibor qaratish zarur. Shunday qilib, ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida interfaol metodlar hamda o‘yin texnologiyalarini maqsadli va tizimli qo‘llash o‘quvchilarni bilimlarni takrorlovchi ijrochidan mustaqil fikrlovchi, izlanadigan, tahlil qiladigan va o‘z qarashlarini asoslay

oladigan faol ta'lim subyektiga aylantirishga xizmat qiluvchi muhim metodik yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and Language*. Revised and edited by A. Kozulin. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Bruner, J. S. (1961). The Act of Discovery. *Harvard Educational Review*, 31(1), 21–32.
3. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. A. (1998). Cooperative Learning Returns to College: What Evidence Is There That It Works? *Change: The Magazine of Higher Learning*, 30(4), 26–35.
4. Flavell, J. H. (1979). Metacognition and Cognitive Monitoring: A New Area of Cognitive–Developmental Inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906–911. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906
5. Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
6. Palincsar, A. S., & Brown, A. L. (1984). Reciprocal Teaching of Comprehension-Fostering and Comprehension-Monitoring Activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117–175. https://doi.org/10.1207/s1532690xci0102_1
7. Pyle, A., DeLuca, C., & Danniels, E. (2017). A Scoping Review of Research on Play-Based Pedagogies in Kindergarten Education. *Review of Education*, 5(3), 311–351. https://doi.org/10.1002/rev3.3097
8. Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. New York: Palgrave Macmillan.
9. OECD. (2019). *PISA 2018 Assessment and Analytical Framework*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/b25efab8-en
10. UNESCO. (2017). *Reading the Past, Writing the Future: Fifty Years of Promoting Literacy*. Paris: UNESCO.